

Ludwig von Mises w czasie I wojny światowej – część I

Autor: **Jörg Guido Hülsmann**

Źródło: mises.org

Tłumaczenie: **Paweł Kot**

Fragmenty książki Jörga Guido Hülsmanna [*Mises – The Last Knight of Liberalism*](#)

Wielka wojna

Jak wielu innych, Mises przewidywał wybuch I wojny światowej już wiele lat wcześniej. Jak wielu innych, bał się tego. Był porucznikiem armii austro-węgierskiej i oczywiście kochał swój kraj, ale nie był szowinistą i pogardzał militarystką oraz etatyzmem, które miały doprowadzić do katastrofy całego kontynentu. Wielu prominentnych mężczyzn i kobiet we wszystkich krajach — a w szczególności Bertha von Suttner w Austrii i Bertrand Russell w Anglii — czuło to samo i poświęcili się głoszeniu potrzeby pokojowej współpracy między narodami i walce z szaleństwem nacjonalizmu. Te prywatne inicjatywy okazały się niewystarczające, by powstrzymać stronnictwo prące do wojny. Dominująca filozofia pochwały rządu pod przebraniem patriotyzmu nadała mu przemożną siłę.

Po wojnie Mises szczegółowo opisał te sprawy. Wyjaśnił, w jaki sposób wojna była konsekwencją kultu państwa — w tym przypadku państwa narodowego¹. Na razie uważał jednak, że on — agnostyczny Żyd, kulturowo Niemiec, polityczny indywidualista, naukowy kosmopolita i austriacki patriota — musi walczyć w wojnie nacjonalistów. Państwo Austro-Węgierskie było jedynym murem mogącym przeciwstawić się rosyjskim hordom, gotowym do inwazji i zniszczenia zachodnich wolności. Może ta postawa wobec polityki była sprzeczna i anachroniczna, ale Mises uważał, że nie miał tu żadnego wyboru i podtrzymywał to przekonanie przez resztę swojego życia. Jak zauważyła jego ówczesna przyjaciółka i wielbicielka: „Jako orędownik indywidualizmu żywisz niezwykle

¹ Zob. Ludwig von Mises, *Nation, Staat und Wirtschaft i Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1944).

kolektywistyczne poglądy. Nawet w czasie poważnych kłopotów zdrowotnych i niewygody materialnej nigdy nie straciłeś z oczu szerszej perspektywy”².

Pierwszy rok w boju

Wczesnym rankiem w sobotę Mises był gotowy do wyjazdu z zatłoczonego wiedeńskiego dworca Nordbahnhof. Ekspresem o ósmej wyjechał do Przemyśla w jego rodzinnej Galicji, gdzie miał dołączyć do swojej jednostki, 30. regimentu artylerii polowej. Pociąg miał specjalne przedziały dla oficerów, dzięki którym długa podróż była wygodniejsza. W ten sposób spędził cały dzień w towarzystwie Edwalda Pribrama i hrabiego O’Donella, którzy byli oficerami kawalerii, i Erwina Stranky’ego, znajomego wykładowcy z Uniwersytetu Wiedeńskiego. Żaden z młodych ludzi nigdy nie zapomniał tej podróży. Stransky wspominał później, że Mises mówił o swojej rodzimej Galicji, jej historii, szczególnych cechach architektury tamtejszych kościołów itd. Czas szybko zleciał i wieczorem, około siódmej, Mises wysiadł z pociągu w Przemyślu, żegnając się z towarzyszami podróży³. Był 1 sierpień 1914 roku.

Działania wojenne nie rozpoczęły się od razu. Austro-Węgry nie wypowiedziały wojny aż do 5 sierpnia, gdy wybuchła wojna między Rosją i Niemcami, nawet po tej dacie nie było poważniejszych walk przez następne dwa tygodnie. Oba obozy potrzebowały czasu na przeprowadzenie mobilizacji. To powinno być łatwiejsze dla sił austro-węgierskich i niemieckich z powodu krótszych dystansów, ale Rosjanie najwyraźniej rozpoczęli przygotowania znacznie wcześniej — krótko po zamordowaniu austriackiego arcyksięcia Ferdynanda 28 czerwca.

Zasadniczym problemem militarnym dla sojuszu Austro-Węgier i Niemiec był charakter wojny — walka na trzech frontach z silniejszymi liczebnie przeciwnikami z każdej strony — a zwłaszcza przygniatająca przewaga liczebna armii rosyjskiej. W 1914 r. Rosja miała populację liczącą około 173 milionów ludzi, w porównaniu do 68 milionów Niemców i 50 milionów mieszkańców Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Z powodu ogromu imperium rosyjskiego, jego 250 potencjalnych dywizji nie mogło być zmobilizowanych szybko. Jednak rosyjscy generałowie przez pierwsze kilka miesięcy zdołali rzucić do walki 80 dywizji. Te oddziały spotkały na swojej drodze zaledwie 10 dywizji niemieckich i trzydzieści osiem austriackich — 90 ze 100 niemieckich dywizji było związanych

² Louise Sommer do Misesa, list z września 1917; Mises Archive 4: 143ff.

³ Zob. Mises Archive 62: 143ff. i 100: 3.

walkami na froncie zachodnim, a 11 z 49 dywizji austro-węgierskich utknęło na froncie południowym w Serbii⁴.

Zadaniem oddziałów austro-węgierskich na froncie północnym było zablokowanie Rosjan, by uniknąć rosyjskiej inwazji na niemieckie równiny, które były całkowicie bezbronne. Wojsko austriackie nie mogło wycofać się w Karpaty, które były łatwiejsze do obrony, ponieważ Rosjanie mogli uwięzić je tam przy pomocy niewielkiej liczby własnych oddziałów i rzucić główne siły na Niemcy. Dlatego mimo mniejszej liczebności armie Cesarstwa Austro-Węgierskiego musiały nie tylko się bronić, ale również zaatakować Rosjan, próbując zatrzymać ich na równinach Galicji. Strategia Austriaków polegała na dążeniu do osłabienia Rosjan w długiej serii bitew. Taka strategia liczyła na przewagę komparatywną Cesarstwa Austro-Węgierskiego w morale, wyszkoleniu, edukacji i duchu bojowym. Po wojnie Mises powiedział o tych nieustępliwych austriackich ofensywach, że „kwiat austriackiej armii poświęcono bezużytecznie”⁵. Uważał je za „bezcelowe i bezsensowne”, ale jednak miały cel: zatrzymać Rosjan w Galicji tak długo jak było możliwe. Pod tym względem spełniły swój cel. Do kosztów ludzkich zaliczało się wielu krewnych, przyjaciół, kolegów i studentów Misesa.

Bitwy, które nastąpiły, przyniosły śmierć i zniszczenia na niespotykaną skalę. Nowoczesna nauka i technologia głęboko zmieniły wszystkie aspekty wojny, od koordynacji, poprzez wyposażenie, do taktyki i strategii, dając centralne miejsce użyciu mocnej i mobilnej artylerii. Chociaż armia cesarsko-królewska była lepiej wyposażona od swojego wroga, była słabsza liczebnie i wprawie ciągłym odwrocie⁶. Do końca września 10 000 uchodźców wlało się do Wiednia⁷, armia cesarsko-królewska została zepchnięta daleko od Przemyśla stała teraz plecami do Karpat. W pierwszych tygodniach i miesiącach wojny nie było prawie dnia, by jakieś baterie (około 100 ludzi każda) czy nawet całe regimenty (około 500) nie były zmiecione z powierzchni ziemi.

Artyleria była nie tylko głównym czynnikiem destrukcji, ale także jednym z głównych celów ataku. Bateria Misesa musiała stale zmieniać pozycje, często pod ogniem wroga. Zaczęły się ulewy, które utrudniały ich ruchy i pokazały, że mundury cesarsko-królewskie nie były wodoodporne. Nie było szansy na pomoc

⁴ Zob. k.u.k. Armee, „Kriegsereignisse im Norden. Von der Mobilisierung bis einschliesslich der Schlacht bei Lemberg”, Österreichisch-ungarische Krieg berichte aus Streffleurs Militärblatt (Vienna: Seidel & Sohn, 1915), ks. 1, s. 7ff.

⁵ Zob.

⁶ Informacje na temat wyposażenia i organizacji baterii artylerii cesarsko-królewskiej w: Mises Archive 3: 23ff.

⁷ Zob. Mises Archive 100: 28.

ze strony wojskowej biurokracji, więc Mises uciekł się do prywatnej inicjatywy – poprosił matkę, żeby przysłała odzież dla jego ludzi⁸. [...]

W pierwszej połowie października połączone armie niemiecka i austro-węgierska odrzuciły Rosjan na około 100 kilometrów, by być znowu zepchniętym po zaledwie dwóch tygodniach rosyjskich kontrataków. Ale Rosjanom kończył się czas. Austriackiej gospodarce pozostawiono względnie dużo wolności, co w coraz większym stopniu działało na korzyść armii austro-węgierskiej. Ogromne zyski z produkcji materiałów wojennych nie były początkowo objęte nadmiernym opodatkowaniem i dlatego mogły być szybko reinwestowane, by przekształcić strukturę produkcji według potrzeb wojennych⁹. Wielu przedsiębiorców zaczęło już dostosowywać swoje plany i inwestycje do nowej sytuacji, i jak zwykle te prywatne przedsięwzięcia reagowały szybko i efektywnie na rozwój wypadków na froncie. Na przykład w październiku 1914 r. pewni austriaccy przedsiębiorcy założyli fabrykę produkującą amunicję dla zdobywczych dział¹⁰. Jednak długotrwała przedwojenna kontrola nad gałęziami przemysłu związanymi z wojną powodowała problemy. [...]

Większa produktywność prywatnych przedsiębiorstw pomogła w odniesieniu ważnego zwycięstwa, które 6 grudnia 1914 zakończyło miesięczną bitwę koło Łodzi. Kilka dni później armia austro-węgierska wygrała kolejną znaczącą bitwę pod Limanową, około 25 kilometrów od Nowego Sącza, miejsca urodzenia Carla Mengera. 12 grudnia Rosjan odrzucona o więcej niż 50 km, a 30 z nich wzięto do niewoli¹¹. Te wydarzenia były decydującym punktem zwrotnym na wschodnim teatrze działań wojennych. Po prawie czterech miesiącach intensywnej walk odziały niemieckie i cesarsko-królewskie zbalansowały początkową przewagę liczebną Rosjan i w nadchodzących miesiącach wypchnęły ich dalej na wschód. [...]

Nadszedł krótki okres ustabilizowania sytuacji na froncie, a opinia publiczna skupiła się na zniszczeniach, jakie wojna czyniła w tkance społecznej cesarstwa. W Wiedniu znacząco spadły dostawy żywności, a kolejki przed sklepami wydłużały się z każdym dniem. Ludwig otrzymywał rozpaczliwe listy od

⁸ Zob. korespondencja w Mises Archive 100: 13, 23, 15, 29, 31. Mises potępił później złe traktowanie zwykłych żołnierzy jako poważne osłabienie wysiłku wojennego.

⁹ Mises podkreśla, że opinia publiczna w czasie wojny bardzo popierała konfiskatę podatkową dużych zysków w przemyśle zbrojeniowym. Na początku władze Austrii nie ulegały tym żądaniom, gdyż były świadome znaczenia posiadania efektywnej produkcji materiałów wojennych. Zob. Mises *Nation, Staat und Wirtschaft*, s. 135, n. 18;

¹⁰ Zob. korespondencja w: Mises Archive 100: 44. Zob. Mises, *Nation, Staat und Wirtschaft*, s. 142f

¹¹ k.u.k. Armee, „Kriegsereignisse im Norden. Von der Mobilisierung bis einschliesslich der Schlacht bei Lemberg,” *Österreichisch-ungarische Krieg berichte aus Streffleurs Militärblatt* (Vienna: Seidel & Sohn, 1915), ks. 2, s. 35.

matki, opisującej zmagania z Therese, kucharką rodziny, która miała problemy z koncepcją ekonomiczną w czasach wojennych¹². A na froncie swoją obrzydliwą twarz pokazała zdrada, gdy 3 i 4 kwietnia 1915 r. 28. Regiment piechoty z Pragi dostał się do niewoli bez żadnego oporu¹³.

Jednak początku maja 1915 r. oddziały niemieckie i austro-węgierskie wreszcie rozpoczęły długi marsz na wschód. Nawet przystąpienie do wojny Włoch po stronie Ententy nie mogło spowodować uderzenia państw centralnych na froncie północnym. W ciągu miesiąca odzyskali Przemysł i kontynuowali walkę, zmuszając wroga do cofnięcia się na tereny Rosji. Przyczyny tego całkowitego odwrócenia układu sił na wschodzie miały gospodarczy charakter. [...]

Na początku sierpnia odzyskano Lwów — ku uldze Misesa, któremu wreszcie przyznano dwutygodniową przepustkę. 16 sierpnia pojechał z frontu do Krakowa i tam wsiadł do pociągu do Wiednia. Spędził ponad rok na froncie, przetrwał trudności, ale wyglądał rześko jak zwykle, chociaż rana biodra dokuczała mu przez miesiące. Pomagały mu znaczne ilości salicylu, leku na gorączkę i ból, który przysłała mu matka. [...]



Opis medali wojennych Misesa

(od lewej)

1. **Militär-Verdienstkreuz (Krzyż za zasługi wojenne)** — Przyznawany oficerom w czasie pokoju za wybitną służbę, a w czasie wojny za waleczność i znakomite dowodzenie. Krzyż niemiecki ze słowem „Verdienst” w środku. Miecze oznaczają udział w bitwie.
2. **Signum Laudis (Srebrny Wojskowy Medal Zasługi)** — Przyznawany za wielokrotne działanie warte pochwały monarchy. Awers: Portret

¹² Zob. korespondencja w: Mises Archive 102: 14.

¹³ Zob. Mises Archive 2: 21f., 24. Później podzielił się obserwacją, że tylko Niemcy, Austriacy i Węgrzy walczyli za monarchię z pełnym przekonaniem, natomiast Słowianie i Rumunii mieli co najwyżej mieszane uczucia, wielu z nich właściwie walczyło po drugiej stronie; zob. Mises, *Nation, Staat und Wirtschaft*, s. 112f.

Franciszka Józefa i słowa „Cesarz Austrii, Król Czech etc. i Apostolski Król Węgier (po łacinie, ze skrótami). Miecze oznaczają udział w bitwie.

Rewers: słowa „signum laudis” (łac. Znak zasługi) z wieńcami laurowymi.

3. **Signum Laudis (Złoty Wojskowy Medal Zasługi)** — Przyznawany za wybitne zasługi w czasie wojny lub pokoju. Awers: Portret Franciszka Józefa i słowa „Cesarz Austrii, Król Czech etc. i Apostolski Król Węgier (po łacinie, ze skrótami). Miecze oznaczają udział w bitwie. Rewers: słowa „signum laudis” (łac. Znak zasługi) z wieńcami laurowymi.
4. **Karl-Truppenkreuz (Krzyż wojskowy Karola)** — Przyznawany wszystkim żołnierzom, którzy służyli w polu przeciw wrogowi przez co najmniej 12 miesięcy i uczestniczyli w co najmniej w jednej bitwie. Awers: „grati—prin ceps et patria—Carolus imp et rex”. Rewers: dwie korony i C (Karol) i „vitam et sanguinem—MLCCCCXVI” (życie i śmierć — 1916)
5. **Signum Laudis (Złoty Wojskowy Medal Zasługi)** — Medal za ogólną kampanię wojskową. Awers: Portret Franciszka Józefa i słowa „Cesarz Austrii, Król Czech etc. i Apostolski Król Węgier (po łacinie, ze skrótami). Miecze oznaczają udział w bitwie. Rewers: słowa „signum laudis” (łac. Znak zasługi) z wieńcami laurowymi.
6. **Kriegserinnerungsmedaille (Pamiątkowy medal wojenny)**
Przyznawany wszystkim służącym w armii podczas I wojny światowej z inicjatywy Republiki Austrii. Awers: orzeł siedzący na tarczy z republikańskimi kolorami Austrii i słowami „für Österreich” (dla Austrii). Miecze oznaczają udział w bitwie. Rewers: litery „1914-1918” otoczone wieńcami laurowymi.
7. **Diamentowy Krzyż Jubileuszowy Franciszka Józefa, 1848–1908.**
Portret Franciszka Józefa na środku krzyża.
8. **Węgierski medal pamiątkowy za I wojnę światową**, ustanowiony w 1929, przyznawany służącym podczas I wojny światowej.